

A KISEBBSÉGI TERMINOLÓGIA ÉS KISEBBSÉG SZÁMBAVÉTEL PROBLÉMÁI.

Ha a *kisebbségtudomány*, mint önálló tudomány léte vitatható is, kétségkívül vannak par excellence a kisebbségi kérdésre vonatkozó ismeretek. E szorosabb köre a kisebbségi problémával kapcsolatos ismereteknek — nevezzük *kisebbségtannak* — még sok részletében feltáratlan, sőt homály és fogalomzavar uralkodik már alapelemei körül is.

E sorok célja: ködöt oszlatni a kisebbségtan vitás *terminológiájában*, néhány alapkő lerakása, amelyen további vizsgálódásunk, a kisebbségek számbavételének módszere felépül. A *számbavétel* nélkülözhetetlen eszköze a *védelemnek*, s ma, amidőn a világ kénytelen volt ráeszmélni a kisebbségvédelem fontosságára, időszerű rámutatni a számbavétel rendezésének nemzetközi szükségére is. A kisebbségeket megillető jogok elemzése, kodifikációja e nélkül hiábavaló: a „mit adok“ époly fontos, mint a „kiknek adok“. Ha közben ismert fogalmakat és követelményeket is összegezzünk, teszünk azért, mert folyóiratunk didaktikai célt is szolgál.

A fogalmak pontos meghatározását keresők sokszor szem elől tévesztik, hogy nincs külön szó minden fogalomra s ennekfolytán több helyes definíció megáll egymás mellett. Faj, nép, nemzet, nemzetiség: valamennyinek több értelme van.¹⁾

A *nemzetek* egyéni fejlődés eredményei s eltérő önmagukról való fogalmuk is. A nemzetfogalom e szubjektíven színeződött árnyalatai mégis végsősorban a fogalom két fő típusa körül csoportosulnak.

Az egyik, a latin felfogás, a nemzetet az állampolgárok összességével azonosítja. A nyugati államok e felfogás alapján te kintik magukat nemzetiségileg egységesnek s az esetleg létező kisebbségeket beolvadásra ítélik. (*Mello-Franco*).

E közjogi nemzetfogalomban a nemzettagok egybetertozása pontosan felismerhető, akkor is, ha faji vagy népi közösségük elhomályosulna. Az Egyesült Államok és Svájc népe nem volna nemzetnek minősíthető, ha a nemzet e formalisztikus fogalma nem léteznék.

A közjogi nemzetfogalmat nem a legjobban pótolja az „*állam népe*“ körülírás, amely a sokértelmű „nép“ fogalmát köti meghatározott területhez.

A *nép* kifejezést egyébként, amely történeti, szellemi, szociális közösség, s amelyet az állameszme szempontjából fejletlenebb

¹⁾ V. ö. Csekey István: A magyar nemzetfogalom (Acta Litterarum ac Scientiarum Reg. Universitatis Hung. Francisc Josephinae t. XITI. Szeged. 1938.); továbbá: Nationalism. A Report by a Study Group of inembres of the Royal Institute of International Affairs. Oxford University Press, London, New York, Toronto, 1939.

formációnak szoktak tekinteni, szerencsésebben használhatjuk a szó államhatároktól független értelmében, amidőn az azonos nemzetiségűek összességét jelenti. (A *faj* viszont tisztán természeti közösség, fogalmában az örökletes sajátságok dominálnak; használatos kifejezés több -nép összefogó megjelölésére is.)

A közjogi nemzetfogalommal szemben áll az a másik nemzetfogalomtípus, amely szerint a nemzetet nem az államhatárok determinálják, hanem bizonyos *lelki közösségtudat s egyben az állami létre való törekvés*. Utóbbi jellemvonása az, amely a néptől a leginkább megkülönbözteti. Ez a nemzet nem simul államterülethez: egyrészt túlterjed azon, az államhatáron túli népelemek is beletartoznak, másfelől köre szűkebb: kívülmaradnak az állam népe, polgárai is, ha nincs meg e közösségtudatuk. Leginkább *kultúrnemzet* szóval jelölik e fogalmat, bár e kifejezésben a „kultúr“ jelző szűknek bizonyul, minthogy az említett közösségtudat nemcsak kulturális, hanem egyéb: érzékenységi!, lelki, érzelmi, szociális stb. elemeken is felépülő. A latin nemzetfogalommal szemben, melynek leginkább Franciaország a megtestesítője, a kultúrnemzet fogalomnak legfőbb kifejlesztője de egyúttal e túlzója is a német tudomány és politikai szemlélet.²⁾

E közösségtudaton felépülő nemzetfogalomra a békeszerződésekkel széttépett magyarságnak különösen nagy szüksége van. Sőt. azt hisszük, a nemzet e fogalmának magyar szempontból tágabb értelmet kell tulajdonítani, mint pl. a német elmélet csak a németségre kiterjesztett nemzetfogalmának vagy annak a magyar kultúrnemzet fogalomnak, amely az elcsatolt magyarságot egybefoglaló fogalmat keresi, kívülhagyva az elcsatolt részek nem magyar nyelvű, de érületben többé-kevésbé asszimilált, a szent-istváni haza által egyesített elemeit. Az igazi magyar nemzetfogalomból nemcsak a csonka haza bizonyos nemzetiségeit s az elcsatolt magyarokat, hanem az elszakított területek más, a hódítókhoz nem hasonlult népelemeit sem rekeszthetjük ki.³⁾

²⁾A nemzetiség fogalmát a német irodalom kevésbé elemzi. Náluk a „Volkstum“ áll előtérben, amely többé-kevésbé megfelel a kultúrnemzet fogalmának, bár az újabb elmélet szerint érzelmi és sorsközösség nem képzelhető fiai azonosság, vérségi kaocsolat nélkül. „Nemzeti“ és „népi“ között különbséget tesz *Krieck* (Völkische Bildung. Volk im Werden 1933.): „National“ ist eine geistige Angelegenheit „völkisch“ bedeutet dagegen eine elementare Tatsache, eine bluthaft-seelische Notwendigkeit, eine räumlich-geschitliche Wirklichkeit in einer verbindenden und verpflichtenden Lebensgantheit“. Ugyancsak az újabb német felfogás megfordítva a nép és nemzet értékelését, a nemzetel szemben a nép felsőbbrendűségét vallja, amely a legmagasabb átfogó közösség.

³⁾ Meddő a mondottakból folyóan az a vita is, melyik volt korábban, a nemzet-e vagy az állam. Ha a nemzet az állampolgárok összesége: a nemzet és az állam keletkezése egybeesik s a kettő csak együtt áll, meg. Ha ellenben a nemzet eszmei, lelki közösség, léte elképzelhető állam nélkül is. Bár akarata államalapításra irányul, még nem tudott államot alkotni, vagy pedig túlélte az államot, melyet *hazájának vallhat* az a tagja is, aki más *állam* polgárává vált. Az állam máról holnapra alakulhat, megszünhet, a nemzetet legfeljebb kiirtani lehet.

A további fogalomzavart az okozza, hogy egy harmadik, eléggé közkeletű értelmet is szokás adni a nemzet kifejezésnek. Ez az értelmezés a több nemzetiségből alakult állam vezető, uralkodó nemzetiségét tekinti nemzetnek.⁴⁾

A nemzet e külön szavakkal nem jelölhető fogalmai tehát jól megférnek egymás mellett.

Mi már most a *nemzetiség*?

Azok a sajátságok, amelyek alapján a nemzetiséget megállapítani szokták, lehetnek *testiek*, *lelkiek* s ilyen sajátság a *nyelv*. Az említett jellegzetességek egyrészt *veleszületett*, imherens tulajdonságok, amelyekben az egyén nem változtathat. Ilyenek főleg a testi, fizikai sajátságok, antropológiai jegyek, a leszármazás, vérség. Más sajátságok ezzel szemben *szerzett*, kifejlesztett tulajdonságok (érzület, nyelv). Vannak *felismerhető* (objektív) és *fel nem ismerhető* (szubjektív) sajátságok.

A nemzetiség is az állammal kapcsolatban nyeri igazi értelmét. *Népcsoport az államban, melynek egyedeit hasonló közösségtudat fűzi össze, mint a „kultúr-nemzet“ egyedeit, önálló állami létre való törekvése azonban, ami a nemzet lényeges vonása, sokszor kevésbé határozott.* Vannak ugyan a nemzetiségfogalomnak olyan konstruálói is, akik az e fogalomban rejlő akarati tényezőt az önálló államiság eszméjéhez kapcsolják, de az élet s a szó közhasználatú értelme a népcsoportok legkülönbözőbb fajtáit szokta e fogalom alatt egyesíteni, amelyeknek közös vonása csak az, hogy több-kevesebb különállásra törekszenek.⁵⁾

Tehát, a nemzetiség nem *nyelvi* közösség, még kevésbé a *leszármazásé*, hanem inkább *lelki* vagy akár *kultúrközösség*, a kultúra szót a legtágabban értve.⁶⁾

De e felismerésre jutva is, az egyik nézet az állam mind-egyik ily közösségtudattal bíró népcsoportját, a másik csak az államalkotó, uralkodó nemzetiségen kívülieket nevezi nemzetiségnek. Mi logikusabbnak azt az értelmezést tekintjük, amely az állam valamennyi népcsoportját nemzetiségnek mondja s a nemzetiséget kisebbségi és többségi nemzetiségekre különíti el. Ez a statisztika álláspontja is.

Így jutunk el a *kisebbség* fogalmához.

⁴⁾ A terminológiazavart növeli az új német felfogás, mely a külföldieken kívüli államlakosságban is állampolgárokat (Staatsbürger) és államhozzátartozókat (Staatsangehörige) különböztet meg.

⁵⁾ A „nemzetiség“-et az általános nyelvhasználat tehát nem a „nemzeti“ derivátumaként fogja fel s „népiség“ és „nemzetiség“ közt sem tesz oly szigorúan elhatároló különbséget, amint egyesek felveszik.

⁶⁾ A nemzetiségnél szűkebb fogalom a *törzs*, amelynek jelentősége, mindinkább elmosódni látszik. így pl. magyar vonatkozásban a székelemek, kunok stb. külön „törzsi“ jellege elhomályosult, míg Németországban a poroszok, szászok, bajorok stb. elkülönülése valamivel határozottabb.

Az állam⁷⁾ népességét többféle sajátság (Szerint osztályozó demográfia nemcsak nemzetiségi vonatkozásban ismer kisebbségeket. Nem, kor, családi állapot, vallás, foglalkozás stb. szempontjából is vannak kisebbségek a számbelileg legnagyobb csoporttal szemben. Az újabban sűrűn napirendre kerülő kisebbségi kérdés azonban túlnyomóan nemzetiségi vonatkozásban vetődik fel. A háború utáni rendezés, illetve népszövetségi védelem ugyan a faji és nyelvi kisebbségek mellett a vallási kisebbségekre is kiterjed, a vallási kisebbségek problémái azonban egészen eltörpülnek a nemzetiségi kisebbségi problémák mögött. E minket érdeklő területen maradva, az államban a többséget alkotó nemzetiséggel szemben tehát a kisebbségben lévő vagy lévőköt kellene értenünk *nemzeti kisebbség*, pontosabban *nemzetiségi kisebbség* alatt.⁸⁾

Am közelről nézve a többség-kisebbség kifejezés nem feltétlenül takar számbeliséget. A mai államok, szinte kivétel nélkül, megtagadják népeik egyenrangúságát s egy vezető, főnépcsoport uralmán épülnek fel.⁹⁾ Ezt a népcsoportot, az államalkotó, államhatalmat irányító, *uralkodó nemzetiséget nevezzük többségnek* s a többiekét kisebbségnek. Az uralkodó nemzetiség csak *rendszerint* alkot az államban többséget. Esetleg nemcsak *abszolút*, de *relatív* többségben sincs. Például a régi Cseh-Szlovákiában a csehek csak az abszolút többséget nem érték el (50%-ot nem haladtak meg), míg Belgiumban a vallonok, akik Belgium jellegét, legalább is az újabb időkig megadták, a relatív többséget sem érték el, számuk kisebb, mint a flamandoké.¹⁰⁾

⁷⁾ A kisebbség kifejezés természetesen nemcsak az állammal, hanem más közületekkel s az állam közigazgatási vagy területegységeivel (tartomány, megye, község stb.) kapcsolatban is használatos (*állami és helyi* kisebbségek.)

⁸⁾ A kisebbség kifejezés használatát ismételtelen kifogásolták. Újabban pl. a kisebbségi magyarság részéről hangoztatták, hogy a magyarság nem kisebbség, hanem nemzetiség, népcsoport s a „kisebbség“ szó leicsinylő, a népi egyenrangúságot eleve kizáró értelme miatt elvetendő. Mi azt hisszük, hogy erre a kifejezésre a terminológiának szüksége van. Kisebbség és többség egyaránt nemzetiség, de nem valamennyi nemzetiség kisebbség. Nemzetiség és kisebbség tehát nem azonos fogalom, a kisebbség közelebbi minősítése a nemzetiségnek s így nem felesleges.

⁹⁾ Ez uralomnak természetesen számos faja és fokozata van: a kisebbségek bizonyos *jogainak elismerése*, melynek szélsőségei a rabszolgaság és a jogegyenlőség (ami a valóságban csak elvi lehetőséget szokott jelenteni az emberi, polgári és politikai jogok megszerzésére), *aránylagossági* rendszer, amely a jogokat, az érvényesülést a nemzetiségeknek lélekszámuk arányában biztosítja, területi vagy személyi alapon való *önkormányzat*; míg a *szövetségi rendszer* már tényleg érvényrejuttatja a *jogegyenlőséget*, vagyis megszünteti a kisebbségi helyzetet. Az utóbbihoz hasonló ideális megoldásokkal tehát ki lehet küszöbölni az állam egyik nemzetiségének a másik feletti uralmát, vagy előjogát s a természetes és emberi megoldás nem is a domináció és másodrangúság, sem a beolvasztás hanem a nemzetiségek egyenlősége

¹⁰⁾ Belgiumban a vallonok határozták meg ugyan az *állam népi jellegét*, de *uralkodó* mivoltuk, amin pedig a hangsúly van, kevésbé állott

Van példa arra is, hogy több nemzetiség — kisebbségi és többségi — együtt szerepel államalkotóként (Svájc).¹¹⁾

Az egyik államban többségi, uralkodó nemzetiség rendszerint kisebbség más államban, de lehet ugyanaz a nemzetiség több államban is uralkodó. Van viszont számos olyan nemzetiség is, amely csupán kisebbségként fordul elő.

A nemzetiség élhet *egyetlen tömbben*, amidőn nép- és nemzetiség egybeesik, vagy *többhelyütt* települ meg. Alkothat *zárt* csoportot, vagy különféleképpen keveredhet más csoportokkal.¹²⁾ Rendszerint van *törzse és vannak szórványai*. Ha azonos nemzetiség több államban él, előfordul, hogy *egybefüggő* népte&tet darabol el az államhatár, aminek jelentősége különösen akkor van, ha államhatalmat gyakorló nép részei nyúlnak át szomszédos államba.

Rokon jelenséget takar a *természetes és mesterséges* kisebbségek megkülönböztetése. Utóbbit valamely új közjogi helyzet („államfordulat“) tette nemzeiséggé, de ugyanígy egy határmódosítás újból többséggé változtathatja.

A kisebbségi lét lényege tehát a másodrendűség, amely osztályrészéül juthat az uralkodó népcsoporttal rokon (horvátok). sőt azzal azonos népcsoportnak is (erdélyi románok). Ezek *áltöbbségek*, szemben a *valódi* többségi nemzetiségekkel.

A nemzeti állam, amelyben csak egyféle nemzetiség él, teljes tisztaságban csak elméletileg képzelhető el.

További fontos szempont, amelyet sokkal jobban kellene méltányolni: a *nemzetiségek keletkezésének módja*. Miként minden nemzetnek, úgy minden nemzeti kisebbségnek is *individuális*, sajátos vonása van, amire főképpen keletkezésének módja van befolyással.¹³⁾

E szempontból a nemzeti kisebbségek lényegileg két nagy csoportba oszthatók: 1) *önkéntes*, 2) *kényszerű alávétéssel* keletkezett nemzeti kisebbségekre.

Az első csoportba tartozók eredete *telepítés* vagy *település*

előterben. A gyarmatokban — bár ezek más elbírálás alá esnek — rendszerint szintén egy erős kisebbségben levő nép uralkodik a többségen, amely utóbbi itt viszont az állam népi karakterének meghatározója.

¹¹⁾ Nem ez az eset Cseh-Szlovákiáé, ahol a cseh-szlovák népfogalom üres fikció volt: a valóságban a szlovákok másodrangú állampolgárok, tipikus kisebbség voltak. Hasonló, bár nem ily kirívóan konstruált, mesterséges népfogalom a jugoszláv is.

¹²⁾ A nemzetiség még részletesebb településformáit (zárt tömb, szóródás, híd, gyűrű, sziget, félsziget, nyelv, ék, kirajzás) I. W. Winkler: Die Bedeutung der Statistik für den Schutz der nationalen Minderheiten II. Auflage. Leipzig und Wien, 1926. és vitéz Nagy Iván: A nemzetiségi statisztika jelentősége a kisebbségi jogvédelem szempontjából. Miskolc, 1928. V. ö. Ravasz László megkülönböztetését, aki szerint van *diaszpóra, kisebbségi és törzsökös* magyarság.

¹³⁾ A nemzetiség, mint kollektívum keletkezésmódjától különböztessük meg a nemzetiségi jelleg egyéni keletkezésének, megszerzésének módját, amely *öröklés* és *elhasonulás* (asszimiláció) lehet.

(bevándorlás). A kényszerű nemzetiségek: *ős-szerzés*, oly terű letek elfoglalása, amelyek felett kialakult főhatalom nincs (pl. a *honfoglalás*, de nem mindig) és más államok területének *elvétele* (átcsatolás).¹⁴⁾

Az önszántából kisebbséggé vált — telepedett vagy települt — nemzetiség az uralkodó nemzetiséggel szemben rendszerint *újabb államlakó*, míg az erőszakkal kisebbségi sorsba kényszerített népcsoport az uralkodó nemzetiségnél régebbi birtoklásra hivatkozhatik, *őstelepes* a hódítóval szemben. Érthető, ha a jogérzet az őstelepes nemzetiség részére megkülönböztetett elbírálást kíván biztosítani. A kisebbségi kérdés a világháború által átalakított Közép-Európában éppen azért éled fokozott jelentőségre, mert a területváltozások nagyszámban létesítettek ily ősi jogos, korábban többségben volt kisebbségeket.¹⁵⁾

A nemzetiség nem jelent lezárt népcsoportot. Nem az sem fajilag, sem nyelviileg, sőt a lényegét tevő szubjektív összetartozástudat szempontjából sem. Mert amint *térben* nincs pontos határa s összefüggése van nem teljes nemzetiségtudatú népcsoportokkal is, éppígy az *idő* is szűkíti-tágítja kereteit. Am csak hosszú idő eltelte, közös múlt és sors sokszázados átélése pótolhatja a

¹⁴⁾ Idegen nemzetiségek bekebelezése területek *békés* átengedésével, ami majdnem csak elméleti lehetőség, önkéntes alávetésnek felel meg, viszont elképzelhető a telepítés *erőszakkal* is, amidőn kényszerű alávetésről van szó. Az *áthasonulás* vagy beolvadás már nem külön nemzetiség keletkezésének módja, hanem egy meglévőnek asszimilálattal való gyarapodása. Végül egészen külön szempont alá esik a *gyarmatosítás*. *Teleki Pál* gróf (Időszerű, nemzetközi politikai kérdések a politikai földrajz megvilágításában, *Jancsó Benedek* Emlékkönyv) önkéntes és kényszerű kisebbségek mellett megkülönbözteti a *tradicionális* kisebbségeket, amelyek egy többségi néppel hosszú történelmi korszakon át együttéltek s bár kisebbségi jellegüket megtartották, az együttlakó kisebbségi és többségi nép évszázadok alatt életformájában egymáshoz közelebb jutott, azonosult (magyarországi tótok).

¹⁵⁾ Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a régi Nagy Magyarországon őstelepes, tehát a honfoglalás előtti időből asszimilálatlanul fennmaradt nemzetiség ritka kivétel. Csak a tótság ilyen, annak is csak egy része, a többi honfoglaláskori népek mind beolvadtak a magyarságba. Nép-társaik, akik Magyarországon éltek és élnek, nem a honfoglalás előtt itt élt ősök ivadékai, hanem későbbi beszármazók. A' Kárpát-medence egyébként is a honfoglalás idején germán, frank, bolgár és szláv népek egységes főhatalom nélküli laza fennhatósága alatt oszlott meg, nem volt itt állam, amelyet a magyarság a honfoglalással megsemmisített volna, amelynek visszaállítását tehát történelmi jogon követelni lehetne. Bár a tótság kivételével a történelmi Magyarország többi nemzetisége mind jövevény volt, a magyarországi nemzetiségek Nagy Magyarországon sokkal nagyobb védelmet találtak, mint talált az utódállamokban az őstelepes magyarság. Ezt fontos leszögezni, mert gyakran állítják párhuzamba a régi és az új kisebbségi viszonyokat. A régi Magyarországon, mely valósággal kitenyész-tette a nemzetiségeket, a nemzetiségek a kisebbségi sorsot önként vállalták, míg az utódállamokbeli magyarságot erőszak igazta le. Mégis a régi Magyarország nemzetiségei itt sok előnyt élveztek: menedéket nyertek, kultúrát, sokszor prima földeket kaptak tőlünk, míg az utódállamokbeli magyarságot szellemi, anyagi létfeltételeiből, ősi javaiból, úgyszólván mindenéből kifosztották.

vérségi, nyelvi közösség hiányát, fejlesztheti ki az összetartozás érzetét s olvaszthat össze idegen népelemeket olyan egységbe, amelyet már nemzetiségi közösségnek minősíthetünk.

A magyarság fogalma, kisebbségi állapota, népi egybetartozása, sőt a kárpáti térhez való kapcsolódása is különleges helyzetet jelent, amely más népek és nemzetiségek adottságaitól függetlenül bírálendő el. A magyarságnak életterülete a Kárpátok medencéje, amelyet más itt lakó nép nem is tudna kitölteni.

A magyarságnak, dunavölgyi hivatása tudatában, idegen nyelvű népelemekkel volt és van egybetartozása. A magyar állam helyet adott, megélhetést, oltalmat biztosított nekik s az ősök sorsközössége kapcsolta őket a magyarsághoz.

Bizonyos néprészek külön nemzetiség maradtak, mások hozánk hasonultak, asszimilálódtak. Nagy tömegek — bár nyelvüket megőrizték — a legszorosabb egységbe olvadtak a magyarsággal.

A magyarság, amint egyfelől a mostani szőkébb államhatárai közt élő nemzetiségeket nem akarja sem asszimilálni, sem diszsimilálni, magából kiközösíteni: sok százados, vagy éppen évezredek együttélésén alapuló testvéri közösséget érez más nyelvű népcsoportokkal is, amelyek kívülmaradtak a csonka határokon, de kevesebb a közösségtudatuk azokkal a népekkel, amelyek uralma alá őket az erőszak helyezte.

Egyes határontúli idegen nyelvű népcsoportok ma is a magyarsággal vannak a legközelebbi érzelmi közösségben: a *magyar nemzetiség száma, vagyis maga a magyar nemzet, tehát nagyobb, mint a magyar nyelvűek száma. A leszakított nemzetiségek másik jelentős része szintén nem olvadt be új hazájának uralkodó* — bár esetleg vele rokon — *népébe, hanem önálló nemzetiségtudatát megtartotta.* Az utódállamok tótjainak, horvátjainak talán fokozottabb külön nemzetiségtudatuk fejlődött ki a háború utáni új uraikkal szemben, mint volt a régi Magyarországon, sőt az erdélyi románság sem tudja levetkőzni antagonizmusát testvérelével, a regáti románsággal szemben. Pedig a békeszerződések, az ú. n. *nemzetiségi elv* érvényesítésének jelszavával, egységes népű nemzeti államokat akartak létesíteni.

Az ősi kötelékeket máról-holnapra feloldani nem lehet. Megfelelő idő kell, hogy a népiélek megváltozzék, másként érezzék, népcsoportok áthasonuljanak, más néptestekbe beolvadjanak. Az erőszakkal új közösségbe terelt népek érzülete, régi nemzet-tudata, mint természeti folyamat eredménye, továbbra is fennmarad. Ember azt nem irányíthatja, csak a tradíciók kohójának összeforrasztó heve, sok-sok idő telése, hosszú együttélés az éltető rögön. Az igazi nemzet, az állam, mint *haza*, térnek, időnek, anyaföldnek és vérnek hatására szinte természetfölöttien szövődik össze. A szentistváni *haza* ezt az ideált érlelte ki s ezért fegyverrel megsemmisíteni, békeparanccsal szétörni nem lehet.

A nemzetiségek számbavétele és számontartása nagy nehézségekbe ütközik.

Hogy a nemzetközi statisztika e régi problémája — legalább elméletileg — tisztul, abban sok érdeme van kiváló magyar szakembereknek (*Keleti Károly, Földes Béla, Thirring Gusztáv, Kovács Alajos*), akik a nemzetiségi statisztika tökéletesítése s a megfelelő módszer alkalmazása érdekében sikraszálltak.

A fejlődés jó nyomon halad annak ellenére, hogy az illetékes tudományos és politikai nemzetközi fórumok eddig, politikai vonatkozása miatt, alig mertek nyúlni a kérdéshez. Az erre hivatott tudományos és politikai szervek — Nemzetközi Statisztikai Intézet, Népszövetség, Interparlamentáris Unió stb. — eddigi óvatosságukat feladva, fokozottabb figyelmet kell hogy fordítsanak e probléma felé is.

Mi azt vallottuk, hogy a nemzetiség elsősorban lelki-alkulás: a *közösségtudat kérdése*, nem a *származásé*, sem pedig az azonos *nyelvé*.

Az egyéneket nemzetiséggé hosszú együttélés, közös történelem, azonos sors, szokások, kultúra, politikai törekvések fűzik össze. A leszármazás-vérség a vérkeveredés folytán tisztán alig, legtöbbször elmosódva jelentkezik, a nyelv pedig — eltekintve attól, hogy ugyanazon egyén egyformán több nyelvet is beszélhet — lehet esetleg csupán a környezet befolyása alatt szerzett vagy megtartott külsőség is.

De ha belátjuk is a szubjektív elmélet helyességét, vagyis azt, hogy a nemzetiségben érületi, szellemi, akaratí összetartozásról van szó, kétségtelen, hogy pusztán e külsőleg nem nyilvánuló, labilis alapon a nemzetiségek számbavétele eredményes nem lehet. A statisztikának a nemzetiségi jelleg megfoghatóbb ismervét kell megtalálnia. Ez az ismerv a nyelv. A nyelv a nemzetiség „reagensé”, habár nem a nyelv a nemzetiségi jelleg legfőbb meghatározója.

A nyelv többféleképpen értelmezhető.

Azt a nyelvet, amelyben *születtünk*, egy későbbi időpontban gyakran nem beszéljük a *legjobban*, vagy — ami esetleg más dolog — a *legszívesebben*; sőt környezetünkre való tekintettel, körülményeink folytán a *legjobban* avagy *legszívesebben* beszélt nyelvet sem áll módunkban a *leggyakrabban* használni.

A közkeletű osztályozás: 1) *anyanyelv*, 2) a *család vagy háztartás*, 3) a *társalgás, érintkezés* nyelve sem takar pontos kategóriákat.

Az anyanyelv tágabb értelmű; nem okvetlenül az *anya* nyelve. Lehet az *apáé*, a *szülőké*, a *gyermekkor*, a *gondolkodás* nyelve, a *legjobban*, a *leggyakrabban* vagy a *legszívesebben* beszélt (kedvenc) nyelv. Leginkább egy eszmei *anya* nyelvét keresik.

A szülők (apa, anya) nyelve visszamegy a múltba, közeláll a származás, a népiség kritériumához, míg a *legjobban* beszélt nyelv, vagyis a *gondolkodás* nyelve inkább a jelent rögzíti s ezért

jobban megközelíti a nemzetiség igazi szubjektív-lelki karakterisztikumát. Ugyanezt még jobban, de már kevésbé ellenőrizhető sájtáság alapján akarja megfogni a legszívesebben beszélt nyelvnek, vagy annak a nyelvnek tudakolása, amelyet valaki magáénak vall.

A családi és háztartási nyelv nem a megszámlálja, hanem környezetére van tekintettel. Ez a nyelv nem mindig a megszámlált által rendszerint beszélt nyelv s 'még inkább nem az a társalgás és érintkezés nyelve, amely a családnál is nagyobb közület, esetleg valamely terület nyelve. Tehát helyes csak az államok nagy részében elismerésre talált anyanyelv kérdezése lehet.

A következőkben 37 állam legutolsó — 1930 körüli — népszámlálásának módszerét tettük vizsgálat tárgyává abból a szempontból, hogy a nemzetiséget, illetőleg a nyelvet milyen kérdéssel tudakolják.

A kérdés módja a nemzetiséget a nyelv alapján tudakoló államokban.

Magyarország. Anyanyelv: az a nyelv, melyet a megszámlált magáénak vall, a legjobban, legszívesebben beszél.

Észtország. A rendszerint beszélt: a legjobban tudott, legszívesebben használt nyelv.

Lengyelország: Anyanyelv, amelyet a megszámlált sajátjának érez, melyen gondolkodik, amelyet családjában használ.

Németország. Anyanyelv: a gondolkodás nyelve, a családi és házi foglalatok körében legszívesebben — mert legfolyékonyabban — beszélt nyelv.

Bulgária. A gyermekkorban tanult, otthon beszélt nyelv, amelyen a megszámlált gondolkodik s a legkönnyebben beszél.

Svájc. Anyanyelv: a gondolkodás nyelve, a családi körben legszívesebben beszélt nyelv.

Cseh-Szlovákia. Anyanyelv: a legjobban elsajátított és legfolyékonyabban beszélt nyelv. (Kivételesen: nemzetiség.)

Szovjet-Ünió. A legjobban bírt, rendszerint használt nyelv.

Finnország. Főnyelv: a legjobban beszélt nyelv.

Görögország. a) Anyanyelv: a kiskorban tanult nyelv.

b) A jelenleg otthon beszélt nyelv.

Románia. Anyanyelv: a szülőktől tanult, otthon beszélt nyelv.

Jugoszlávia. Anyanyelv.

Ausztria. A nyelvi hovátartozást az a nyelv határozza meg, amelynek kultúrközösségéhez tartozónak érzi valaki magát.

Lettország. A család körében és a mindennapi életben használt nyelv.

Törökország. A családban beszélt nyelv.

Brit-India. a) Anyanyelv: amelyet a megszámlált rendszerint otthon beszél.

b) A mindennapi vagy családi életben használt nyelv.

Kanada. Anyanyelv: a szokás szerint otthon használt nyelv.

Norvégia. A mindennapi beszélgetésben otthon használt nyelv (norvég, lapp, kven). Csak lappoktól (finnektől) és kvenektől kérdezik.

Belgium. Nemzeti nyelv: a leggyakrabban használt nyelv (francia, flarnand, német).

Svédország. Főnyelv (svéd, finn, lapp): a megszámlált anyanyelvének tekintendő s ezért társalgási nyelvül a legszívesebben használt nyelv. (Észak Norrlandban.)

Amerikai Egyesült Államok. Anyanyelv, vagy születési nyelv: a bevándorlás előtt otthon, vagy az országban rendszerint beszélt nyelv. Csak külföldi születésűektől kérdezik.

Délafrikai Unió. Az otthon rendszerint beszélt nyelv. Bennszülöttektől a törzset, ázsiaiaktól a származás országát kérdezik.

Franciaország. Csak Elzász-Lotharingiában: a használatos nyelv.

A kérdés módja a nemzetiséget közvetlenül tudakoló államokban.

Memelvidék. Nemzetiség (származás): népcsoport, melyet közös történelem, kultúra és szokás kapcsol össze.

Németország. Népi hovátartozás. Megadandó a nép, amelyhez tartozónak valaki érzi és vallja magát.

Bulgária. Nemzetiség: néprajzi nemzetiség nyelvi és faji alapon, vagyis az egyén születés és származás szerinti nemzetisége.

Szovjet-Unió. Nemzetiség, népi eredet. Aki ősei nemzetiségével elvesztette a kapcsolatot, azt a nemzetiséget nevezheti meg, amelyhez jelenleg számítja magát.

Románia. Nemzetiség, népi eredet. Az egyén lelkiismerete, családi és történelmi tradíciója szerint.

Jugoszlávia. Nemzetiség. Szabad bevallás szerint.

Litvánia. Nemzetiség. Az egyén megállapítása szerint.

Észtország. Nemzetiség. Az egyén vallomása szerint.

Lettország. Nemzetiség.

Holland-India. Nemzetiség vagy néptörzs.

Kanada. Faji eredet.

Svédország. Faj.

Norvégia. Faj. Csak lappoknál és kveneknél.

Ceylon: Faj.

Brit-India. Faj, törzs vagy kaszt. Vagylagos kérdés, aszerint, hogy valaki keresztény vagy hindu, stb.

Áttekintve az államok népszámlálási kérdőíveit, azt látjuk, hogy még mindig jelentős amaz államok száma, amelyek népességük nemzetiség vagy nyelv szerinti megoszlását egyáltalában nem vizsgálják. Ennek okát nem annyira a népesség nemzetiségileg és nyelviileg homogén voltában, nemzetiségi öntudattal bíró népcsoportok hiányában kell keresnünk, hiszen az u. n. nemzeti államokban is élnek kisebb-nagyobb számú nemzetiségek, amelyeket számbavenni nem volna érdektelen. Ezek az államok azonban — amelyek közt Európa vezető államai foglalnak helyet — jórészt nem akarnak tudni kisebbségi kérdéstről (latin felfogás), nem ismerik el nemzetiségek, mint ilyenek létezését, esetleg ezek számát struccpolitikával maguk előtt, vagy a világ közvéleménye előtt nem akarják ismertté tenni. Nagy-Britannia, az Ir-Szabadállam, Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Portugália, Dánia, Németalföld, Albánia, Csille s az önálló államként szerepelt Danzig azok az államok, amelyek megelégszenek csupán az állampolgárság vagy a nyelvismeret kutatásával.

Egyre jobban belátásra jut, hogy a nemzetiségnek csupán közvetlenül való kérdése nem sok eredményre vezet. Ma szinte kivétel az olyan állam, amely pusztán az etnikumot (származást, fajt) kérdezi (Litvánia, Holland-India, Ceylon és a volt Memelvidék).

A korábbi, 1920. körüli népszámlálások során a kérdés módja jobban előtérben állott. Feltűnő, hogy a közvetlen módszert

szinte kivétel nélkül azok az államok alkalmazták, amelyek a világháborúnak köszönik mai területüket. Valószínűleg azért, mert ezekben az államokban, nyelvi feltétel esetén, a népesség egy részénél a régi államkötelék nyelve még eléggé szerepelt volna, ami rontotta volna az uralkodó nemzetiség arányát, de azért is, mert a rugalmasabb közvetlen módszer könnyebben volt felhasználható a részrehajlás eszközeként.

Az utolsó, 1930. körüli népszámlálásoknál változásokat tapasztalunk. Olyan államok is, amelyek eddig makacsul kitartottak a direkt módszer mellett, sőt elítélték a nemzetiségi statisztika nyelvi alapra helyezését, belátják az általuk alkalmazott módszer fogyatékoságát. Több államban, amely a korábbi népszámlálásoknál csak a közvetlen módszert alkalmazta, kiegészült ez a nyelv kérdésével, úgyhogy most már úgy etnikai, mint nyelvi statisztikájuk van. Így — legalább is a népszámlálási kérdőíven — a parallel módszert találjuk Németországban, Romániában, Jugoszláviában, Svédországban, Norvégiában, Lettorszában, Észtországban, Bulgáriában, a Szovjet-Unióban, Kanadában és Brit-Indiában.

Az ú. n. utódállamokban határozott fejlődés észlelhető. Azt a sokszor elhangzott kívánságot, hogy az anyanyelv alapjára kell helyezni a nemzetiségi statisztikát, jórészt honorálták. Románia és Jugoszlávia úgy a nemzetiséget, mint az anyanyelvet kérdezi. Cseh-Szlovákia, mely a nemzetiséget közvetlenül kérdezte s csak kétes esetben vette irányadónak az anyanyelvet, az utolsó népszámlálás alkalmával a nemzetiséget az anyanyelvvél úgyszólván azonosította. (Más lapra tartozik, hogy az utódállamok a népszámlálások végrehajtása során a szabad bevallást még erősen befolyásolják az ismert technikával, pl. névelemzéssel, a zsidóknak lehetőleg az uralkodó nemzetiséghez számításával tendenciózus eredményeket hoznak ki.)

Csupán a nyelvet a következő államok kérdezik: Magyarország, Svájc, Belgium, Cseh-Szlovákia, Lengyelország, Finnország, Törökország, Görögország, az Anschluss előtti Ausztria, az Egyesült Államok és a Délafrakai Unió. Azok az államok, amelyek a közvetlen módszert vagy azt is alkalmazzák, a nemzetiség fogalmának meghatározásánál nehézségekkel küzdenek. Általánosságban teszik fel a kérdést, a vallomásra, érzületre bízva a választ, további magyarázat nélkül példaszerűen felsorolják az egyes nemzetiségeket, esetleg negative határolják körül a nemzetiség fogalmát („nem azonos az állampolgársággal, nyelvvel“).

A közeledő 1940. évi népszámlálás nálunk is reformtervet vetett felszínre. Több oldalról a nemzetiség közvetlen tudakolását azzal az érveléssel kívánták, hogy az az etnikai egybetartozást hívebben fejezi ki. A Magyar Statisztikai Társaság és a Nemzetközi Népegyetudományi Unió Magyarországi csoportja e tárgyban nemrég lezajlott ankétján azonban a szakemberek nagyobb része a nemzetiség közvetlen tudakolása ellen foglalt állást, sőt többen aggályosnak ítélték a parallel kérdezésmódot is.

Nézetünk szerint a közvetlen módszer egymagában való alkalmazása statisztikai szempontból visszafejlődést jelentene. A közvetlen kérdezésmódot elvetni mégsem szabad. A nemzetiség igazi jelentése szerinti, az adatszolgáltató szubjektív nemzetiségtudatának, legbensőbb érzületének teret engedő közvetlen kérdés — kiegészítő adatként, ellenőrzésül — hasznos tájékoztatásokat nyújthat. A nyelv *mellett* a nemzetiség közvetlen felvétele, ha a szabad bevallást biztosító eljárással párosul, ha az adatokat kölcsönös ellenőrzésre is felhasználják, tökéletes megoldását adhatja a nemzetiségi statisztika művelésének. Legfeljebb az lehet kérdéses, hogy már a legközelebbi magyar népszámlálás alkalmával ezt az újítást opportunus-e bevezetni.

Az utódállamokban, a jövőbe tekintve, a nemzetiség közvetlen kérdésének feltevése helyesnek fog bizonyulni az elszakított s idővel nyelvében erőszakkal mindjobban elnemzetlenített magyarság szempontjából is.

A legtökéletesebb statisztikai kérdőív is csak üres malaszt, ha a bevallás szabadságát megsértik, ha az adtagyűjtés és feldolgozás technikai lebonyolítása nem megfelelő. Minél inkább eltávolodunk az objektív módszertől, az anyanyelv kérdésésétől a szubjektív módszer, a nemzetiség közvetlen tudakolása felé, annál nagyobb a pontos eredmény befolyásolásának lehetősége.

A sovén nacionalizmus e korszakában minden eszközt meg kell ragadni a nemzetiségi statisztika tisztaságának, tárgyilagosságának, pontosságának, használhatóságának biztosítására. A népszámlálás nemzetiségre vonatkozó kérdéseinek feltevést, az utasítás helyességét, az eljáró közegek befolyásának kiküszöbölését, az ellenőrzést az összeírásnál és a feldolgozásnál, az adatok megfelelő közzétételét, sőt a nemzetiségi statisztika és nyilvántartás népszámláláson kívüli művelését is hatályos rendszabályokkal kell biztosítani.

A nemzetiségek helyes számbavételét és a nemzetiségi statisztika megbízhatóságát szolgálják a következő biztosítékok:

1. *Népszámlálásoknál kérdezendő:*

- a) *Anyanyelv.*
- b) *Az anyanyelven kívül beszélt nyelvek.*
- c) *Nemzetiség.*
- d) *Származás országa és pedig úgy állampolgárság, mint születés szerint.*
- e) *Vallás.*

2. A számlálás tájékoztasson a kisebbségek *állandó vagy ideiglenes megtelepüléséről*. Ezt a feladatot idevonatkozó külön kérdéssel, az ideiglenesen másutt vagy külföldön tartózkodók figyelembevételével, valamint a számlálás időpontjának helyes megválasztásával lehet leginkább megközelíteni.

Miután a népszámlálások rendszerint a *jelenlévő* vagy tényleges népességet veszik számba s a nemzetiség szerinti tagolás is ezen az alapon történik, az államban vagy annak bizonyos területén átmenetileg, akár csak átutazóban tartózkodó egyén a számlálás időpontja szerinti tartózkodás helye alapján kerül kimutatásra. Helyesebb képet ad a *lakóhely* szerinti számbavétel. Hú tájékoztatást azonban valamely terület nemzetiségi népesültségéről, tehát a nemzetiségek valóságos lélekszámáról csak az *állandóan megtelepült* népesség elkülönítése — az idegen, nem helybeli, alkalmi munkavállalók, katonák, tanulók stb. leszámítása és a távollévők megfelelő hozzászámítása — nyújt.

Kisebbségi jogi szempontból a kisebbségvédelem elvileg csak a *kisebbségi állampolgárookra* terjed ki. De annak is, aki arra az álláspontonra helyezkednék, hogy az államban élő *idegen állampolgárok* nem szaporítják a megfelelő nemzetiséget,¹⁶⁾ számolnia kell különös viszonyok által teremtett kivételesen elbírálandó helyzetekkel. Egyes államokban, különösen a békeszerződésekkel bekebelezett nemzetiségeknél, akadályokat gördítenek az állampolgárság megszerzése elé. Ezek az ősi otthonukban ma idegen állampolgároként kezelt nemzetiségek a kisebbségi probléma főrészesei s joggal könyvelhetők el az állam tényleges nemzetiségei között.

3. Az adatszolgáltatás a megszámlálnak, illetőleg képviselőjének *szabad vallomásán*, ne pedig hatósági megállapításon alapuljon. A szabad bevallást legfeljebb független bíróság döntése korlátozhatja (közigazgatási bíróság vagy e célra a kisebbségek bevonásával szervezett bíróság). Egyébként az adatbevallás hatóságok, eljáró közegek által való befolyásolásának kiküszöbölését és a feldolgozás hűségét büntetőjogi rendelkezésekkel kell biztosítani.

4. A népszámlálások nemzetiségstatisztikai adatai megfelelő területi stb. *részletességgel* dolgozandók fel, minden valamennyire is jelentős nemzetiséget külön mutatva ki, a megfelelő csoportosításban, minél többféle más adattal való kombinációban és *kellő időben* teendők közzé.

5. A kisebbségszámbavétel módszertanának külön tárgyalást érdemlő fejezete a *népszámlálásokon kívüli adatgyűjtések*. Ezek az adatgyűjtések a nemzetiségek számának megállapítására, az idevonatkozó népszámlálási adatok helyességének ellenőrzésére nyújtanak alapot, másrészt a nemzetiségek mindennemű viszonyainak megismerését szolgálják. Nem szorosan statisztikai feladat a nemzetiség egyéni, állandó nyilvántartásának, a *nemzetiségi kataszternek* elkészítése. Elképzelhető a kataszter jogalapító erővel való felruházása, amidőn a kisebbségi jogok gyakorlásának biztosítására szolgál, de kiterjeszthető volna a nemzetiségek mindennemű (történeti, néprajzi, antropológiai, szociális, kulturális, gaz-

¹⁶⁾ Nem szükséges azonban, hogy az illetők *született* állampolgárok legyenek, sem a kisebbséghez tartozók bizonyos száma nem kívántatik meg.

dasági stb.) viszonyainak feljegyzésére és kutatására is. E nyilvántartásnak, céljánál fogva, elsősorban az ú. n. utódállamokban volna jelentősége. De éppen ezekben az államokban a kisebbségvédelem tökéletlen volta miatt e követelés ezidőszerint igen megfontolandó, mert a nemzetiség nyílt megvallása s hatósági nyilvántartása a kisebbségekre esetleg több hátrányt, mint előnyt fog jelenteni.

6. Ami végül az *ellenőrzést* illeti, ennek a kisebbségi kérdés létproblémává kiéleződése folytán a legnagyobb fontosságot kell tulajdonítanunk. Szólhatunk a nemzetiségi statisztika adatainak már érintett *belső*, más adatokkal való összevetésén alapuló kontrolijáról.

Az ellenőrzés másik oldala az adatgyűjtések végrehajtásának s általában a nemzetiségi statisztika *tárgyilagos művelésének* ellenőrzése.

Az *állami* szervek által gyakorolt, államon belüli ellenőrzésnél a közigazgatási beavatkozásnak háttérbe kell szorulnia az igazságszolgáltatás, a bírói tevékenység mögött.

Az ellenőrzés hatályosabbá tétele céljából az állambeli kisebbségeknek is szerep juttatandó az ellenőrzés terén. Ezért helyesek azok a javaslatok, amelyek szerint a nemzetiségi statisztikára vonatkozó szabályok alkotásánál, az adatok begyűjtésénél, az ellenőrzést gyakorló szervezetekben s az adatok feldolgozását végző statisztikai hivatalokban a kisebbségekhez tartozó egyének is alkalmazandók.

Kétségtelen, hogy az államok szuverénitása az általános *nemzetközi* ellenőrzést kizárja. Semmi akadályja nincs az összes államokra kiterjedően a *tudományos* ellenőrzésnek, amelyre — a nemzetiségi statisztika elveinek lefektetése után — a Nemzetközi Statisztikai Intézet hivatott.

Azokkal az államokkal szemben azonban, amelyek a kisebbségek védelmére a békeszerződésekben, illetve kisebbségi szerződésekben nemzetközi kötelezettséget vállaltak, nyilvánvalóan helye van a tudományos ellenőrzésen túlmenő *politikai* ellenőrzésnek is, hiszen a kisebbségek minél pontosabb számszerű nyilvántartásának biztosítása nélkül a kisebbségvédelem alapja hiányoznék. Az ellenőrzés (felülvizsgálat) e téren a kisebbségi szerződések végrehajtásának ellenőrzésével megbízott Népszövetségre hárulna, amely *saját szervei és nemzetközi bizottságok* útján, illetve a hágai Állandó Nemzetközi Bíróság útján végezhetné az ellenőrzést. Minthogy azonban több állam — köztük immár Magyarország is — nem tagja a Népszövetségnek, addig is, míg a nemzetek együttműködése a Népszövetség reformja, vagy más nemzetközi fórum által meg nem valósul, szó lehetne arról, hogy az érdekeltek közös megegyezéssel választott pártatlan nemzetközi szervezetek döntésének vessék alá magukat. Súlyt kellene helyezni arra is, hogy az ellenőrzés szabályozása az érdekelt államok saját jogrendszerébe (nemzetiségi státútumába) felvétessék.

Kölcsönösen érdekelt államok az ellenőrzés azonos módszeré-

ben állapodhatnának meg. Minket érdeklően pl. az utódállamokkal való megállapodás alapján az eljárásnak kölcsönösnek kellene lennie. De Magyarország, amelynek nincs oka félnie az ellenőrzéstől, alkalmazhat bizonyos ellenőrzési módszereket akkor is, ha az érdekelt többi államok megtagadnák bevezetését, aminek nagy erkölcsi hatása volna s a magukat ellenőrzés alá vetni nem hajlandó államok népszámlálásaival szemben a magyar népszámlálás tekintélyét mégjobban emelné.

A hatályos ellenőrzés kiépítését — kifogásolt eseteknek, esetleg a felvétel megismétlése után, az illető nemzetiség képviselőivel alakított állami bíróság elé vitele, fellebbezés nemzetközi szervhez — mindazáltal megnehezíti, hogy az a titkosság és munkamenet sérelmével jár.

Ám a nemzetiségi statisztika tárgyilagosságot művelését a szoroson vett ellenőrzésen túlmenően is kell biztosítani. Ha a kisebbséghez tartozó adatszolgáltatót utólag bárminő hátrány érheti nyelvének, nemzetiségének szabad bevallásáért, az egyébként legmintaszerűbb statisztikai módszer és ellenőrzés is csődöt mond. Csak a kisebbségvédelem százszázalékos megvalósítása esetén számíthatunk a valóságnak megfelelő bevallásokra.

A kisebbségvédelem mai kezdetleges állapotában joggal vetődik fel az a gondolat, hogy ne csak a statisztikus legyen titoktartásra kötelezve, hanem a nemzetiségbevallás maga is titkos legyen. Elképzelhető ez a titkos bevallás a népszámláláshoz kapcsolódó külön felvétellel, de esetleg a községi, vagy az országos képviselőválasztások alkalmával is. Egy ilyen aktusnak azonban, amely csak a felnőtt népességre, vagy annak is bizonyos részére szorítkoznék, nem annyira népösszeírás, mint inkább népszavazás jellege van s a kisebbségek számarányához igazodó kisebbségi jogok biztosítását is szolgálhatná. Erre a népszavazásszerű aktusra sem nálunk van szükség, minthogy mi a kisebbségek jogait tiszteletben tartjuk, hanem az utódállamokban.

A nemzetiségi statisztika tisztaságának, tárgyilagosságának nemzetközi kikényszerítésére, sajnos, ma nincs mód. Most azonban, mikor Európa oly rettentő tanulságok árán eszmélt rá a kisebbségi kérdés fontosságára, kedvező az időpont annak a nemzetközi köztudatba vitelére, hogy a pártatlan nemzetiségi statisztika lényeges része a kisebbségvédelemnek.

Elekes Dezső dr.